ڕۆمانی کوردی
و
تایبەتمەندییەکانی

سابیر ڕەشید

ئەگەرچی ڕۆمان وەك ژانرێکی ئەدەبی سەرچاوەکەی ئەوروپایە، بەڵام ئەوە مانای وا نییە کە ڕۆماننوسانی ئێمە بێن وەك ئەوان بنووسن‌و لاسایی ئەوان بکەنەوە لەهەردوو لایەنی فۆرم‌و ناوەڕۆکەوە، ئەمە سەرکەوتنی ڕۆمانەکە نییە، بەڵکو سەرکەوتنی هەر ڕۆمانێك دەبێ لەگەڵ بارودۆخ‌و جیاوازی قۆناغ‌و لایەنی ڕۆشنبیری‌و کۆمەڵایەتی ئەم میللەتە لەبەرچاو بگیرێت. ئەگەر ڕۆمانووسی کورد لاسایی ئەم ڕۆمانە شاکارانەی دنیا بکاتەوە بێگومان ئەوا تایبەتمەندی کولتووری کوردی لەدەست دەدات‌و ناشبێتە شاکار.. هەموو میللەتانی دنیا ڕۆماننووسەکانیان بەهۆی پاراستنی تایبەتمەندی‌و پێداگرتن‌و پابەندبوونیان بەتایبەتمەندیی کەلەپووری خۆیانەوە سەرکەوتنیان وەدەستهێناوەو تۆماری خۆیان کردووە، بۆ نموونە (دەبینین فۆرستەر بەلەبەرچاوگرتنی تایبەتمەندیی ناوخۆیی، بەشێوەیەکی هاوسەنگانە ڕۆمانی خۆیانی هەڵسەنگاندووە)[1].

زۆربەی نووسەرانی کورد لەکاتی باسکردن‌و لێدوانیان لەڕۆمانی کوردیدا لەسەر ئەوە کۆك بووین کە ڕۆمانی کوردی نابێ بەچاوی بەراوردکردن لەگەڵ ئەورووپاو ئەمریکاو ئەمریکای لاتین بخوێنرێتەوەو پلەی بۆ دابندرێت هەروا ناشبێ ڕۆماننووسانی کورد سروشت‌و بارودۆخی وڵاتەکەیان لەبەرچاو نەگرن‌و بەتایبەتمەندی خۆیان فەرامۆش بکەن وەك عەتا قەرەداغی نووسەر لەو

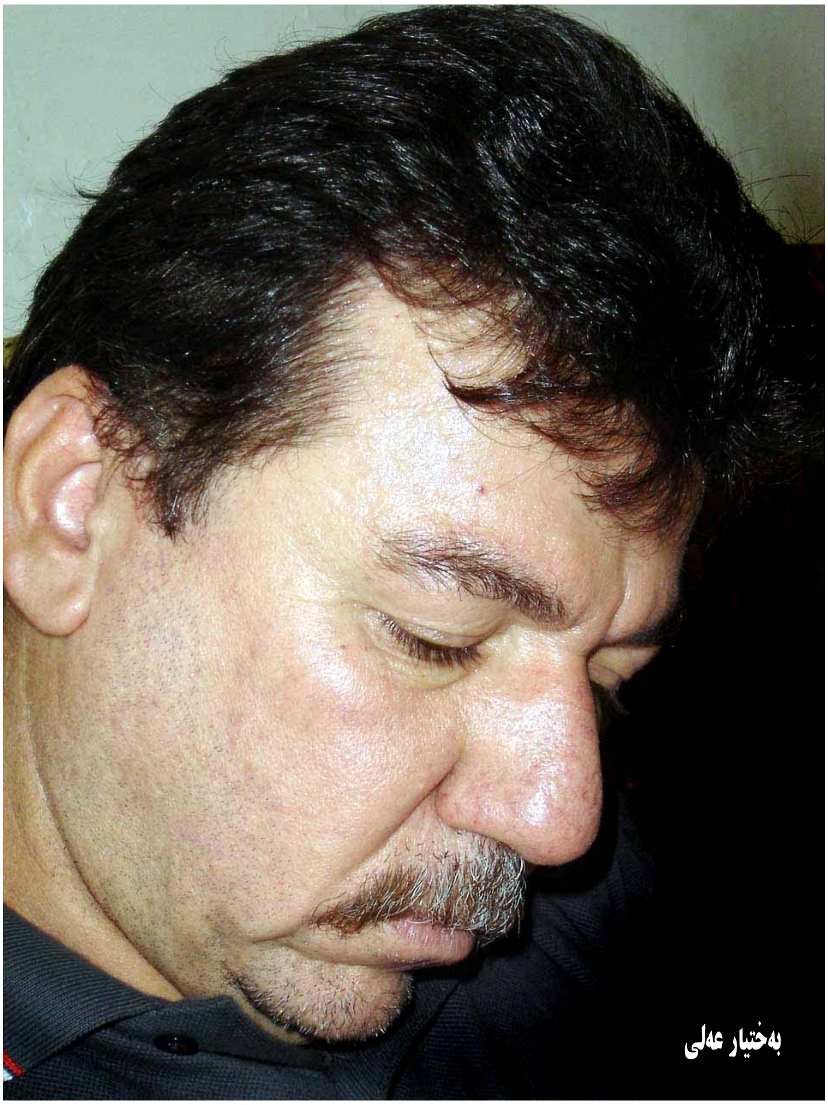

بارەوە دەڵێت (ر ۆمانی کوردی لەسەر ئەم زەمینە ئەدەبیو رۆشنبیرییە سەری هەڵداوە، هەر بۆیە هەق وایە لەپێوانەو هەڵسەنگاندندا ئەو زەمینەیە حیسابی بۆ بکرێت، چونکە ناکرێت ئەوە لەنووسەرێکی کورد بخوازین کە بەعەقڵو جیهانبینی نووسەرە دیارەکانی فەرەنساو بەریتانیا بنووسن)[2].

بەڵام دەبینین نووسینی رۆمان یا نووسینی دەق خۆی لەشەڕو تێکەڵاوبوونی جیاوازەکانی دیکەدا دەبینێتەوە وەك لای (بەختیار عەلی) نووسەرو رۆماننووسدا لەکاتی لێدوانی لەبارەی رۆمانی کوردیدا دەڵێ (ئەگەر دەقی کوردی توانی لەهەموو ئەو دەقانەی کە لەبەردەمیدا هەیە- دەقی تایبەتی خۆی- دروست بکات بەسەر لەنوێ هەڵوەشاندنەوەی گەردیلەکانی دەقە جیاوازەکانو بنیادنانەوەی بەگوێرەی هاوکێشەی نوێوە، ئەوا رێگا لەبەردەم سەردەمی رۆماندا کراوەیە، واتە ئەگەر وەك ئەوەی (لوران جینی) ناوی ناوە بە(کردەی گۆڕینو نواندنی وە چەند دەقێكو دەقی سەرەکیەکە زیادکردنی مانا بۆ خۆی بهێڵێتەوە) بتوانێ بهێنێتەدی. کۆسپەکانی سۆسیۆر.. رۆشنبیری بۆ هێنانەدی ئەم ئەرکەو چوونە ناو جەنگێکی پێوەندیو دابڕان لەگەڵ دەقە جیاوازەکاندا، زۆر لەوە گەورەترە کە ئێمە دەیخەینە بەرچاوی خۆمان. دەقی رۆمانی کوردی لەدایك نابێت تەنیا لەو کاتەدا نەبێ کە دەقە جیاجیاکان بەجەستەیدا رەت دەبن (کە پێویست بەکردەی رۆشنبیرکردنی سەرتاپاگیر دەکات) بۆ جەستەکەی کە لەدەقەکەیدا بەو دەقانە دەچێت کە پێیدا تێپەڕیون.. بەمجۆرە رۆمانی کوردی وەك پرسیارێك دەمێنێتەوە کە بەناو جەستەی ئەم تارماییە ترسناکەدا رەت بێت، تارمایی ژیانو رووداوەکان، هەروەها جەستەی دەقە بێ کۆتاییەکان)[3].

لێرە لای نووسەر تایبەتمەندی رۆمانی کوردی وەك دەقێکی بەرهەمهێنراوی هزری خۆی دە دۆزێتەوە کە چۆن بتوانێ لەنێو دنیای چوونە ناو یەکدی دەق یا ئاوێزانی دەقدا لەنێو هەموو زەخیرە

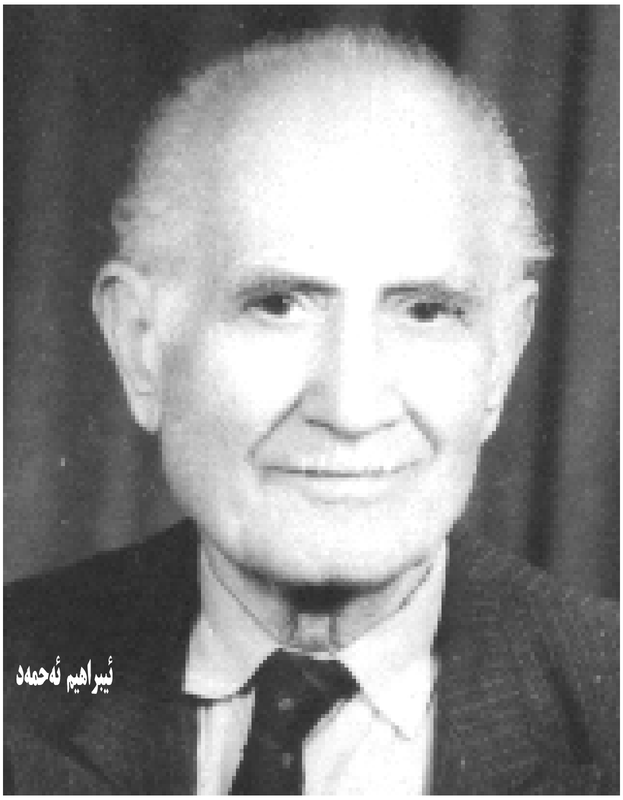

فیکریو عەقڵییەکانی نووسەردا دەقێکی نوێ بەرهەم بهێنرێتو بایەخیش لەجۆری بەرهەمهێنراوی دەقەکەیە چونکە شوناسی دەقەکە خۆی لەداهێنانی یا بەرهەمهێنانی دەقێکی نوێدا دەدۆزێتەوە کە دەبێتە ناساندنو گفتوگۆو دەقێکی کۆچکردوو بەرەو دنیا.

ڕۆمانی سۆڤێتی جارانو دەوڵەتە سۆشیالیستییەکان تایبەتمەندییان لەبایەخدانابوو بەکارو دروستکردنی پاڵەوانی ئیجابی، هەروەها ڕۆمانی ئەمریکای لاتین تایبەتمەندیی خۆی لەڕیالیزمی سیحریدا دۆزییەوە، چونکە ئەوان لەدوای شۆڕشی ئۆکتۆبەر بەپێی ڕەوتێکی فەلسەفی– هزریو ئایدیۆلۆژیای مارکسی تەماشای ئەدەبیان دەکرد بۆیە ڕۆماننوسو چیرۆکنووسەکانیشیان بەو ئاقارەدا دەبرد کە دەبوو کۆمەڵگەی سۆشیالیستی ئەوان پاڵەوانی ئیجابی تێدا بزوێنەری بەرەوپێشبردنی کۆمەڵ بێتو پاڵەوانو کەسایەتی دوورەپەرێزو گۆشەگیرو لەیادکراوو بێزار لەژیان لەناو ئەواندا نەدەبوو باس بکرێت، یا بخرێتە ناو کردەی نووسینەوە، بەڵکو لای ئەوان لەریالیزمی سۆشیالیستی زیاتر قەدەغە بوو، بەڵام لەگەڵ ئەمەش ئەگەر تەماشای ئەدەبەکەیان بکەین بەتایبەتیش ڕۆمانی ڕووسی هەست بەوە دەکەیت کە بۆ خۆیان توانیبویان جۆرە ئەدەبێکی تایبەتیو جیاواز دروست بکەن تا سەردەمانێکی درەنگیش لەدنیاو ئەدەبی ئێمەشدا کاریگەرییان هەبووە، ئەمەش تایبەتمەندییەکی بۆ دروستکردبوون کە لەگەڵ ئەدەبو ڕۆمانی ڕۆژئاوادا جیاوازبوو بەڵکو نووسەرانیان نەیان دەتوانی وەك ئەوان بنووسن ئەوانەش کە ویستیان خۆیان لادەن لەیەکێتی سۆڤێتی جاران لەوڵاتی خۆیان دوورکەوتنەوەو لەئەوروپا شتی جیاوازیان نووسی وەك (باسترناك)و (سۆلجنستین)..

ڕۆمانی ئەمریکای لاتینیش بەتایبەتمەندی ریالیزمی سیحری توانی خۆی بەهەموو دنیا بناسێنێو بۆ ئەمەش سوودیان لەکەلەپووری لەبن نەهاتووی خۆیان بینیو لاسایی ڕۆژئاواشییان نەکردەوە، بۆیەش ڕۆژئاوا ریزی لێگرتن چونکە توانیان شتێکی جیا لەوان بنووسنو لاسایی ئەوان نەبێتو بەئەدەبە جوانەکەشیان توانیان خۆیان بەسەر دنیادا بسەلمێنن.

ئێمەی کوردیش گەنجینەیەکی لەبن نەهاتوو و نەنووسراومان هەیە لەکەلەپووری میللیو داستانو ئەفسانەکانمان ئەوەندە جوانو بەهێزو بەلەزەتن هیچیان لەهی دنیا کەمتر نییە، بۆیە دەتوانرێ ڕۆماننووسەکانی ئێمەش سوودی لێوەرگرن، بەڵام گواستنەوە نا بەڵکو مەزراندنی هونەری لەناو سیحرو فانتازیاو شیعرییەتی زماندا.. بۆیەش دەبێ ڕۆماننووسەکانمان هانا بدرێن کە واقیعی

ئێمە چۆنە ئاوا رەفتار لەگەڵ ژانری رۆماندا بکەن‌و دەتوانن ئەوانیش لەگەڵ کەلەپووری خۆماندا دەستەملانێ بن‌و تێکەڵ بەخەیاڵ‌و جیهانبینی رۆماننووسەکانمان بکرێن‌و پێویستە رۆماننووسی کورد واز لەلاساییکردنی رۆمانی ئەورووپاو ئەمریکای لاتین بێنێت‌و دەبێ لەژێر پاڵتۆی نووسەرانی ئەمریکای لاتین‌و فەرەنسا بێنە دەرەوە دەبێ لەهەموو دنیادا ئەگەر رۆمانی کوردی وەرگێڕدرا بۆن‌و تام‌و رەنگی خۆی ببەخشێ نەك لاسایی، چونکە ئەوان ئەگەر هەر لاسایی خۆیان بۆ وەربگێڕێت بۆ چیانە.. خۆ ناشکرێ رۆنی خۆیان لەخۆیاندا هەڵبسوینەوە!! ئەوسا چیمان پێدەڵێن! ئەی باشە پێمان ناڵێن کوا ئێوە باسی چی دەکەن؟ ئێمە میللەتێکین ژیانمان ئەوەندە تاڵە پڕیەتی لەئەنفال- کیمیاباران- دەربەدەری- براکوژی- شەڕی دەستەویەخە- دەرکردن لەخاك- کۆڕەو- ماڵوێرانی.. هەموو ژیانمان پڕیەتی لەکەرەستەی رۆمان بەڵام کێ دەیانووسێتەوەو هونەرەکەیشی دەپارێزێ‌و وەك تایبەتمەندی خۆمان بەدنیامان دەناسێنێ‌!؟

بەڵام من وای دەبینم کە لەگەڵ ئەوەی کە پێویستە رۆماننووسی کورد تایبەتمەندی خۆمان نابێ فەرامۆش بکات‌و مۆرکی خۆمانە بپارێزێ پێویستیشە دەقی بەرهەمهێنراوی رۆمانی کوردی دەقەکانی ئەدەبی دیکەی وەك ژانرەکانی ئەدەبی دیکەو دەقی رۆشنبیری دنیای بەناو جەستەیدا بێت‌و نووسەر دەبێت لەشەڕێکی دەستەو یەخەدا بێت لەگەڵ دەقەکانی دیکەو دەربازکردنی جەستەی ئەو دەقەی کە دەینووسێ بۆ ئەوەی بتوانێ بەم دەقە جوانەو پڕبووەو بارگاوی کراوە بەڕۆشنبیری وەك داهێنانێکی نوێ یا وەك بەرهەمێکی داهێنانی تاکەکەسی. دەقەکە خۆی ببێتە شوناسی ئەم میللەتەو ببێتە سەفیری لەدنیادا.

سەرچاوەکان‌و پەراوێزەکان:

1. د.فوئاد رەشید، رەخنەی (رەخنەی رۆمانی کوردی) 1973-1999 زنجیرەی بڵاوکراوەکانی کتێبفرۆشی سۆران-هەولێر (40)، چاپخانەی روون، سلێمانی 2005، ل120.
2. هەمان سەر چاوە، ل121.
3. بەختیار عەلی، لەنێو کتێبی، الروایة الکردیة- عبدالرحمن الباشا، منشورات ئاراس (106)، مطبعة وزارة التربیة-اربیل 2001، ل68.